

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Зарічна О.В.

В статті розглянуті науково - теоретичні підходи до розуміння сутності поняття «потенціал» та «стратегічний потенціал», зокрема розглянуті різні точки зору вчених щодо визначення, досліджено елементи стратегічного потенціалу та описано зв'язок потенціалу з різними економічними силами на основі розробленого дерева сил.

Ключові слова: потенціал, стратегічний потенціал, синергія.

ВСТУП

Глибока трансформація соціально-економічних відносин, що відбувається в Україні, обумовлює необхідність осмислення і дослідження регіонального розвитку суспільства, обґрунтування його пріоритетів і формування адекватних механізмів управління. Соціально-економічний розвиток регіонів значною мірою залежить від величини та ефективності використання наявного на даній території потенціалу. Саме тому, при всій складності й багатоаспектності регіональної проблематики, одним з найбільш важливих сучасних напрямків аналізу є вивчення науково-методичних підходів до визначення сутності потенціалу та ефективності його використання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У різні періоди розвитку економіки тлумачення поняття потенціалу змінювалося. Досліджено, що початкові спроби визначити концептуальні підходи до суті і значення потенціалу виникли у першій половині двадцятого сторіччя. Так, К.Г.Воблій відмічав, що потенціал виробничих сил - це потенційна можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення [6, с.127]. На жаль, це визначення потенціалу як потенційної можливості не розкриває суті явища через тавтологію.

Більш змістовна спроба висвітлити сутність потенціалу була зроблена В.Вейцем, який підкреслював, що потенційні виробничі сили – не тільки матеріальні елементи, а також ті чи інші матеріальні умови, за яких здійснюється виробничий процес [5, с.22].

Відповідно до методологічних позицій, що панували в той час, дослідження ефективності розвитку економіки країни в цілому, регіонів чи окремих суб'єктів господарювання повинно виходити з потенційних можливостей організованого виробництва. Виробничий підхід до теорії потенціалу дозволяв визначити та більш повно використовувати явні чи неявні, але нереалізовані на даний час

можливості збільшення виробництва. При вирішенні проблем інтенсифікації народного господарства головним завданням було визначення економічних можливостей: що виробляти, в якому обсязі і чи відповідають потенції економіки потребам суспільства. Загальним елементом різних точок зору на теорію потенціалу було те, що під останнім розуміли сукупність ресурсів на відповідному рівні агрегування: підприємства, галузі, регіону, а їх аналіз було зведено до аналізу факторів виробництва [8, с.10].

Внаслідок дослідження суті потенціалу сформувався два підходи: гносеологічний та науковий.

Гносеологічний підхід використовує Л. Абалкин [1], наукові праці якого присвячені дослідженню потенціалу в масштабах регіону або галузі в сенсі його можливостей без попереднього аналізу його змісту. Вчений підкреслював, що поняття «потенціал» та «ресурси» не потрібно протиставляти. Потенціал – це збірна, комплексна характеристика ресурсів, яка прив'язана до місця та часу [2, с.24].

Науковий підхід базується на визначенні сутності складових потенціалу та закономірностях їх функціонування. У названому підході можна виділити ресурсний та результативний напрями. Ресурсний напрям розглядає потенціал у двох аспектах.

По-перше, потенціал визначається як певна сукупність існуючих на даний момент різноманітних ресурсів, а їх оцінка здійснюється без взаємозв'язку з їх участю у процесі виробництва.

По-друге, потенціал розглядається як сукупність наявних ресурсів соціально-економічної системи, що здатні виробляти певну кількість матеріальних благ [3, с.19].

Отже, потенціал – це система взаємодії ресурсів, можливостей та здатності господарської структури з метою досягнення певних цілей.

При стратегічному управлінні економікою регіону правомірно виникає поняття стратегічного потенціалу регіону.

В літературі зустрічаються різні визначення стратегічного потенціалу. Так, неможливо не погодитися з важливістю врахування умови

Зарічна О.В., к.е.н., асистент кафедри маркетингу, Мукачівський державний університет

ефективності при визначенні стратегічного потенціалу. В цьому випадку під стратегічним потенціалом розуміють можливості економічної, соціальної, фінансової, політичної та інших систем за найбільш ефективного використання ресурсів. Але для забезпечення конкурентоспроможності регіону чи окремого підприємства ефективність повинна бути притаманна і поточному або оперативному управлінню, а відповідно і поточному або оперативному потенціалам. Інші автори обгрунтовують залежність стратегічного потенціалу від стратегічних управлінських рішень. При цьому науковці стверджують, що стратегічним потенціалом є ресурси, які можуть бути значно змінені тільки відповідними стратегічними рішеннями.

Згідно з точкою зору В.В.Пастухової, під стратегічним потенціалом слід розуміти можливості досягнення стратегічних цілей за рахунок ефективного використання ресурсів. Тому до стратегічного потенціалу автор відносить ресурси, які забезпечують господарській системі будь-якого рівня стійкі довгострокові конкурентні переваги, усталюють його конкурентні позиції та можуть бути змінені тільки в результаті прийняття стратегічних рішень. Правомірність такої точки зору впливає з того, що і стратегічний потенціал, і стратегічні рішення можуть бути притаманні лише системі стратегічного управління, при цьому потенціал виступає об'єктом стратегічного рішення будь-якого рівня, виду, напряму впливу.

Виходячи з теорії стратегічного управління, можна зробити висновок, що стратегічний потенціал - це здатність господарської системи використовувати ресурси та зовнішні можливості для досягнення стратегічної мети.

Реальне ринкове середовище характеризується крайньою нестабільністю і непередбачуваністю подій, недостатньо ефективним економічним законодавством, відсутністю розвиненої інфраструктури. Ці та інші фактори роблять неможливе нормальне функціонування українських підприємств. Для покращення ситуації необхідно сформувати більш стабільні і сприятливі умови, що забезпечать регіону досягти визначених ним довгострокових цілей свого розвитку. Визначальною умовою, є формування стратегічного потенціалу регіону, підприємства. Проаналізувавши вплив факторів зовнішнього середовища, можна передбачити наявність потенційних загроз і можливості їх усунення. Доцільним є також розгляд етапів формування стратегічного потенціалу регіону в умовах нестійкого зовнішнього середовища:

- зменшення впливу на регіон (на підприємства) політичних факторів, які є джерелом невизначеності;

- збільшення впливу ринкових факторів, що безпосередньо впливають на ефективність регіону, на ефективність роботи підприємств й аналіз яких дозволяє уточнити стратегію і зміцнити позиції;

- постійний контроль за технологічним середовищем, з метою ідентифікації змін;

- аналіз факторів конкуренції, що дозволяє здійснювати постійний контроль за діями конкурентів;

- важливу роль відіграють соціальні фактори, що включають такі показники, як зміна суспільних цінностей, настанови, відносини, сподівання, інтерес;

- державний вплив, коли держава завжди виконує визначені економічні функції і встановлює систему нормативних актів, що регулюють діяльність суб'єктів ринку та регіону в цілому.

В такому випадку аналіз зовнішнього середовища дозволяє сформувати перелік загроз, які можуть вплинути на діяльність підприємства в цілому [4с.96].

Потенціал є динамічним угрупованням, а тому при формуванні потенціалу діє закон синергії його елементів.

Елементи потенціалу повинні функціонувати одночасно і в сукупності, так як закономірності розвитку можливостей регіону, підприємства не можуть бути розкриті окремо, а тільки в поєднанні їх, що потребує досягнення збалансованого оптимального співвідношення між елементами. Такими елементами є

1. Ресурси, які є основою існування будь-якої економічної системи, а відповідно і потенціалу функціонування та розвитку потенціалу.

2. Можливості, до яких відносимо умови зовнішнього оточення, такі як законодавча база, рівень технологічного розвитку країни, культурні та інші складові.

3. Здатності – внутрішні умови господарської системи досягти стратегічної мети з використанням певного набору ресурсів. Серед складових потенціалу ми вважаємо цю складову головною, тому що вона є унікальною для того чи іншого підприємства і забезпечує найбільш ефективне використання ресурсів та можливостей.

4. Організаційна структура потенціалу, яка передбачає матрицю рівнів, на яких ці ресурси формуються та використовуються, а також вертикалі керування ресурсами. Наприклад, організаційна структура управлінського потенціалу області складається з вертикалі (рівнів відповідальності та повноважень), а також горизонталі – функціонального та територіального складу управління. Організаційна структура потенціалу не адекватна організаційній структурі управління господарською системою.

5. Спрямованість на розвиток, іншими словами, наявність стратегічної мети.

6. Методична складова, що передбачає інформаційне забезпечення та оцінку потенціалу. Тільки достовірна інформація про склад та розміри потенціалу дозволяє якісно його використовувати, а відповідно він набуває власного змісту за визначенням. При цьому, залежно від завдань господарської системи можлива різна оцінка потенціалу та його різне наповнення. Наприклад, природні запаси регіону не є потенціалом розвитку аудиторської системи регіону.

Кожен елемент потенціалу розкриває можливість підприємства чи людини використовувати їх для досягнення поставленої мети.

В ході управління потенціалом регіональний менеджмент використовує синергетичний ефект.

Закон синергії стверджує, що для будь-якої системи (регіону, підприємства, організації) існує такий набір елементів, при якому її потенціал завжди буде або значно більше простої суми потенціалів елементів, що до неї входять, або суттєво менше [7, с.365].

Синергія передбачає вплив не тільки на фінансові результати (збільшення грошових потоків), але і на досягнення різних цілей: зростання конкурентоспроможності господарської системи, підвищення соціального рівня і т.п.

Для більш точного розуміння розроблена схема дерева сил стратегічного потенціалу регіону, яка розкриває взаємозв'язок останнього з «економічними силами» на різних рівнях.

Схема дерева сил стратегічного потенціалу регіону показана на рис. 1

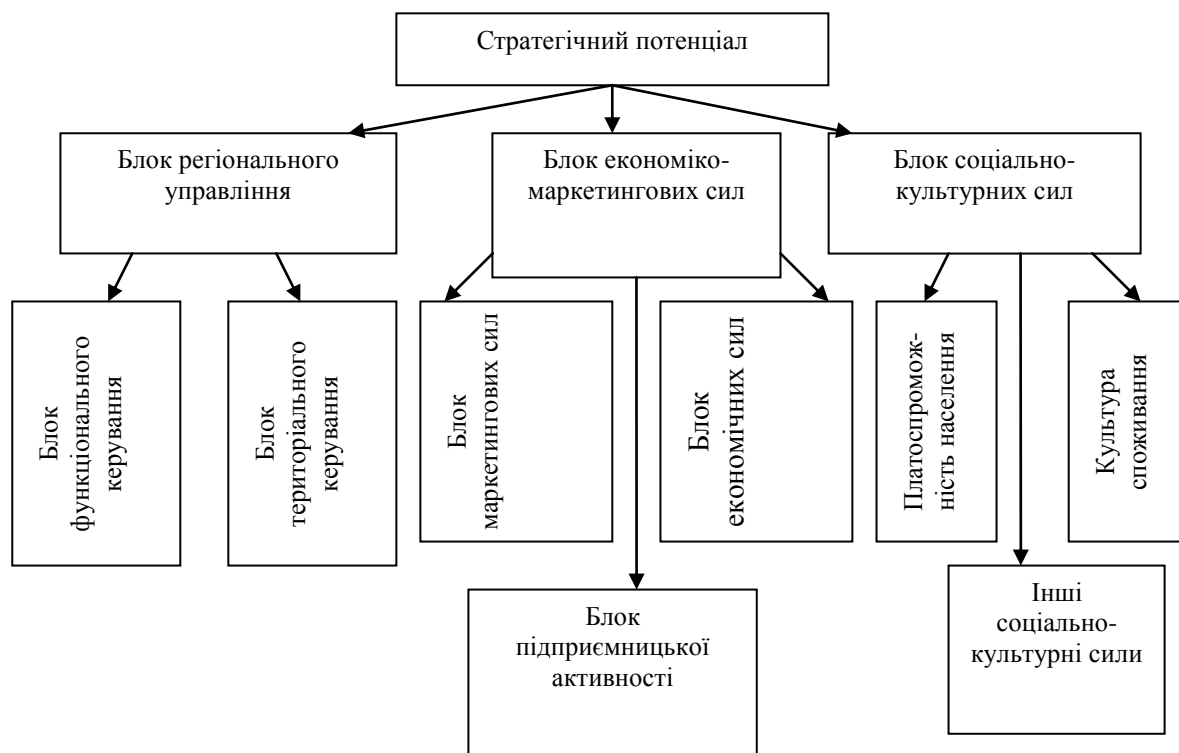

Рис. 1 Дерево сил потенціалу регіонального розвитку з позицій синергізму

На першому рівні потенціал стратегічного розвитку регіону складається з трьох блоків сил, які забезпечують створення синергетичного ефекту: блок регіонального управління, блок економіко-маркетингових сил, блок соціально-культурних сил.

Блок регіонального управління спрямовано на формування адекватної системи прийняття стратегічних управлінських рішень керівництвом регіону, які забезпечують конкурентоспроможність останнього, підвищення якості та ефективності використання стратегічного потенціалу. Блок регіонального управління містить блок функціонального (управління обласної державної адміністрації) та блок територіального (райони, міста та регіон в цілому).

Блок економіко-маркетингових сил містить блок маркетингових, до якого відносяться маркетингові інструменти регіону та бізнесових структур, та блок економічних сил, що містить трудові, матеріальні, фінансові та інші ресурси, які формують економічну основу стратегічного розвитку

регіону. Крім цього, важливе місце займає блок підприємницької активності, який мобілізує фактично два попередніх блоки. Метою блоку економіко-маркетингових сил є забезпечення ефективного функціонування стратегічного потенціалу регіону. Іншими словами, витрати на реалізацію рішень, що запропоновані у попередньому блоці, повинні забезпечити найбільшу результативність.

Особливе місце у стратегічному управлінні розвитком регіону відводиться блоку соціально-культурних сил. Це обумовлено тим, що, наприклад, культура споживання виступає одночасно як сила стратегічного потенціалу, так і як одне із завдань стратегічного розвитку регіону, що спрямоване на постійне підвищення культурного рівня життя населення. Метою дії цього блоку сил є формування філософії і політики прийняття та реалізації управлінських рішень у регіоні з найвищою їх ефективністю.

Дуалістичний характер блоку соціально-культурних сил вже за суттю та цільовою

спрямованістю слугує створенню синергетичного ефекту стратегічного управління регіоном.

Водночас слід відмітити, що дедалі більшої актуальності набуває маркетинговий потенціал стратегічного розвитку регіону, який є комплексним та динамічним видом потенціалу і фактично цементуючою основою забезпечення стратегічного управління в умовах високого ступеня мінливості навколишнього оточення.

ВИСНОВКИ

Отже, розглядаючи підходи до визначення стратегічного потенціалу регіону, які панують серед науковців, забезпечують багатоваріантність точок зору щодо його змістового навантаження та

методологічного базису дослідження. Проведений аналіз теоретичних підходів дозволив розглядати стратегічний потенціал як сукупність складових, що формують здатність господарської системи вирішувати певні завдання. Широкий спектр визначень змістового наповнення потенціалу обумовив систематизацію його взаємнопідпорядкованих об'єктів на основі загальних ознак та закономірних взаємозв'язків. Для забезпечення синергетичного ефекту розглянуто дерево сил потенціалу регіонального розвитку з позицій синергізму, яке включає блок регіонального управління, блок маркетингово-економічних сил, блок соціально-культурних сил, які розкривають можливості управління стратегічним потенціалом регіону.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л. И. Диалектика социалистической экономики / Л. И. Абалкин. – М., 1981. – 267 с.
2. Авдеенко В. Н. Производственный потенциал промышленного предприятия / В. Н. Авдеенко, В. А. Котлов. – М. : Экономика, 1989. – 240 с.
3. Андреев В. Е. Конкурентоспособность региона и методика ее оценки [Електронний ресурс] / В. Е. Андреев. – Режим доступу: <http://reklama.rezultat.com/reklama/21/4.htm>
4. Бородин А. Этапы формирования стратегического потенциала предприятия // Проблемы теории и практики управления - 2003. - №6. - С.96 - 100.
5. Воблий К. Г. Производительные силы Украины. Теория, экономика и право / К. Г. Воблий // Науч. записки Ин-та народного хоз-ва. – № 4-5. – С. 126–149.
6. Войчак А. В. Маркетинговий менеджмент : підруч. / А. В. Войчак. – К. : КНЕУ, 1998. – 268 с.
7. Маліч Ю. С. Маркетингові альянси у стратегіях інноваційного розвитку підприємств / Ю. С. Маліч // Маркетинг в Україні. – 2008. – № 3 (49). – С. 46–53.
8. Саенко М. Г. Стратегія підприємства : навч. посіб. / Михайло Дмитрович Саенко. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – 352 с.